

FORMAREA PERSONALITĂȚII PRIN PRISMA INDIVIDUALIZĂRII

Daniela PASCARU, Gabriela ȘAGANEAN*

Catedra Limbi Germanice

**Catedra Traducere, Interpretare și Lingvistică Aplicată*

As everybody knows, individuality is one thing and personality is another. A soul is individual, but without a personality. Personality is built after one was born. What the soul has brought along is hands and legs and face, but not personality; this is made here on earth. Some hereditary factors that contribute to personality development do so but some potential environmental influences help to shape personality.

Usually when we talk about someone's personality, we mean the features that make that person different from other people, perhaps even unique. This aspect of personality is called individual differences. For some theories, it is the central issue. These theories often spend considerable attention on things like types, traits and tests that help us to categorize or compare people who are different in many ways.

Idealul educațional este formarea unei personalități armonioase și creatoare, capabilă să se adapteze la schimbări și să realizeze rolurile cu care o învestește societatea. Adevărul recunoscut de toți presupune că copilul este o persoană unică, el are personalitate, un ritm propriu de creștere și dezvoltare și antecedente familiale singulare.

Urmărind formarea și structurarea personalității copilului, în mod inevitabil, ne punem întrebarea: „De ce fiecare copil este unic în felul său? De ce, în același timp, el este asemănător cu ceilalți copii de vârsta lui? Ce anume îl face pe el unic și, totodată, similar cu ceilalți? De vreme ce ei, în familie, la grădiniță, la școală, pot avea aceleași oportunități educative pentru dobândirea cunoștințelor și abilităților, care sunt procesele și factorii ce duc la similitudine și unicitate în același timp?

G.Bontilă face următoarea remarcă, încercând să răspundă la astfel de întrebări: „Întrucât toți elevii au fost puși în condiții identice pentru a asimila noțiunile conținute în materialul care le-a fost predat, este ușor de presupus că diferențele în gradul sau nivelul de achiziții se datorează diferențelor de structură individuală” [1, p.59].

Încă în secolul al XVII-lea, Ian Amos Comenius, pornind de la ideea conform căreia „din instrucția pentru oameni nu trebuie exclus nimeni, decât neoamenii”, în lucrarea *Didactica Magna*, prezintă conceptul-cheie de a răspunde la întrebarea pusă astfel: „este imposibil de a găsi o minte atât de redusă, căreia educația să nu-i poată fi de ajutor”.

Dezvoltarea personalității este un proces îndelungat, care este influențat de diverși factori atât de natură internă, cât și externă. Totodată, factorii interni și externi se află într-o strânsă corelație, fără a se stabili care dintre ei are rolul cel mai important în formarea personalității umane. Evident, fiecare dintre ei, în funcție de stadiul de dezvoltare, devine primordial pentru individ. Important este faptul că ei interacționează și se completează unul pe altul.

Un rol important în formarea personalității îi revine eredității. Termenul de ereditate provine de la cuvântul latinesc *heres* – moștenitor. Ereditatea poate fi definită ca „însușire fundamentală a materiei vii de a transmite de la o generație la alta sub forma codului genetic, mesajele de specificitate ale speciei, grupului și individului” [2, p.234].

Din punct de vedere ereditar, fiecare individ este unic, diferit de ceilalți. De-a lungul timpului, s-au făcut foarte multe cercetări cu privire la importanța eredității asupra formării personalității și a fenomenului educațional. Astfel, cele mai relevante rezultate referitoare la fenomenul educațional pot fi menționate următoarele [3, p.84]: „pe cale genetică sunt transmise un complex de predispoziții sau potențialități, și nu trăsăturile antecesorilor. Spre deosebire de caracteristicile morfologice și biochimice, ereditatea însușirilor psihice este rezultatul unei determinări poligenetice. Diversitatea psihică a subiecților umani nu este rezultatul exclusiv al factorilor ereditari, ci al factorilor de mediu. Determinațiile ereditare se pot exprima la diferite momente de vârstă sau pot rămâne în stare latentă pe tot parcursul vieții individului în absența unor factori activizatori”. Unele aspecte ale vieții psihice sunt puternice determinante ereditare (temperament, aptitudini, emotivitate), iar altele mai puțin (caracter, voință, atitudini). Ereditatea umană, spre deosebire de cea animală, conferă cea mai mică încărcătură de comportamente instinctive.

Mediul reprezintă totalitatea elementelor și fenomenelor din afara individului cu care acesta intră în interacțiune în mod direct sau mijlocit pe parcursul existenței sale. În literatura pedagogică, se vorbește despre

două componente ale mediului: cea fizică și cea socială, și chiar de existența a două medii: mediul fizic și cel social. Mediul fizic include condițiile biologice și climaterice în care trăiește individul. Factorii fizici acționează asupra omului, iar omul reacționează prin activități și atitudini proprii specifice.

În mediul social își găsesc locul și rolul totalitatea condițiilor culturale, economice și politice. Mediul declanșează dezvoltarea însușirilor psihice. Omul, de asemenea, influențează mediul în care trăiește. Să nu uităm că acțiunea factorilor de mediu, fie ei fizici sau sociali, la fel ca și cea a eredității, este una de natură probabilistică, în sensul că ei pot fi, în aceeași măsură, avantaj sau blocaj, pentru dezvoltarea în continuare a individului.

Educația este cea care leagă în mod direct ereditatea și mediul, creând situații favorabile în care să fie valorificat potențialul genetic al individului.

Fiecare copil are ceva individual. De aceea, nu putem forma o personalitate perfectă fără a o individualiza. Obiectivul educației este de a găsi acel „Eu” personal, particular numai lui care trebuie dezvoltat, pentru a-i ajuta să devină o personalitate puternică. Prin urmare, pregătirea elevilor trebuie privită din ce în ce mai mult nu numai strict din punctul de vedere al necesităților economice, ci și din perspectiva amplă a dezvoltării personalității fiecărui elev în parte.

De-a lungul timpului, au existat mai multe curente în pedagogie și în educație care susțineau rolul determinant al unuia dintre cei trei factori care influențează dezvoltarea personalității. Unii au susținut ideea că factorii sociali și educaționali sunt cei care influențează omul, care nu este predestinat. În acest curent se înscriu personalități din secolele XVII-XVIII. Astfel, I.A. Comenius susține că „fiecare om se naște capabil să dobândească cunoașterea lucrurilor” și „omul, ca să devină om, trebuie educat”.

În aceeași ordine de idei, J.Locke afirmă: „nouă zecimi din oamenii pe care îi cunoaștem sunt ceea ce sunt, folositori sau dăunători, prin efectul educației. Educația este aceea care determină diferența dintre oameni” [4, p.39]. La polul opus se află cei care minimalizează rolul educației și consideră ca factor principal și determinant – ereditatea. Aici se încadrează adepții teoriilor biologizante, care susțin că ereditatea este cea care prestabilește dezvoltarea psihică a individului, altfel spus, susțin că există ereditate de natură biologică și alta de natură psihologică. Adepții acestor teorii sunt: Lombroso, care a elaborat teoria „criminalului înăscut”; Szondi, care a emis teoria „impulsurilor”, conform căreia toate manifestările psihice sunt de natură impulsivă; S.Freud, care susține că în manifestarea personalității, rolul principal îl ocupă instinctele moștenite, care se manifestă în anii copilăriei. Indiferent de teoriile susținute de-a lungul timpului, încă n-a fost demonstrată întâietatea rolului unui factor în fața celorlalți doi.

Educația nu acționează niciodată singură, doar în corelație cu ceilalți factori, iar dezvoltarea rezultă din interacțiunea celor trei factori. Dezvoltarea apare sub două forme: poate fi baza, temelia, pentru educație, dar, în același timp, poate fi efect, produs, obținut în urma intervenției educației. Ființa umană, fiind singura care se poate supune educabilității, se află permanent sub influența acțiunii factorilor de dezvoltare a personalității.

Famiiliile copiilor în zilele noastre sunt destul de individualizate. Sunt familii cu un nivel de trai foarte ridicat, dar și familii în care copilul duce lipsă de multe lucruri de primă necesitate. Profesorul trebuie să diferențieze, să individualizeze fiecare familie în parte. În momentul când conversația are loc cu toată clasa pedagogul trebuie să țină cont că are în față elevi concreți cu reușitele și neajunsurile lor individuale. Individualizând contactul cu fiecare familie, poate să cimenteze colectivul de elevi, să-i facă buni prieteni, săritori la nevoie în orice moment.

Familia este cel mai apropiat și adecvat mediu de structurare intelectuală, afectivă și volitivă a personalității, climatul familial devenind cadrul de ambianță materială, spirituală și morală în care se formează copiii.

În familie se cristalizează un stil caracteristic de viață în baza raporturilor biologice, economice, morale, spirituale etc. Mediul familial influențează formarea și exprimarea personalității prin componența familiei (părinți, copii, rude), relații de înțelegere și armonie între membrii ei, de interese, conviețuire etc., de valori promovate în familie.

În familie are loc nu numai reproducerea socială a populației, dar și formarea unui anumit stil de viață. Aici se formează astfel de calități vitale importante ca dragostea față de oameni, receptivitatea și afecțiunea, priceperea și dorința de a fi tolerant. Familia fundamentează moralitatea copilului, îi determină idealurile, valorile spirituale, îi formează atitudinea față de muncă.

Factorii de influență asupra copilului în familie se pot structura convențional în trei categorii:

- micromediul social al familiei, în care se realizează contactul copiilor cu valorile și rolurile sociale, cunoașterea caracterului complex și contradictoriu al lumii contemporane;

- activitatea inter- și extrafamilială, în special munca de toate zilele, ea constituind o modalitate esențială de integrare socială a omului și de cunoaștere cu viitoarea activitate de viață;
- activitatea educațională a părinților.

Este oportun să se asigure responsabilitatea părinților pentru educația copiilor, pregătirea lor întru realizarea acestei munci de maximă importanță.

A lucra individual cu fiecare copil care încalcă regulile pentru elevi, a purta discuții individuale și diferențiate cu membrii familiilor care nu-și îndeplinesc obligațiile față de copilul lor revine asociațiilor de părinți. Asociațiile de părinți pot atrage în lucrul extrașcolar părinți de diferite profesii, care, la rândul lor, îi pot familiariza sau chiar încadra pe elevii foarte buni (dar și pe cei mai slabi) în măsuri extracurriculare.

Aici ar putea fi cooptate asociațiile părinților, a căror bază pot deveni atât instituțiile de învățământ, cât și administrația publică locală. Urmează să fie aplicate noi forme de interacțiune a familiei cu instituțiile preșcolare, școlile, instituțiile sociale, culturale, medicale, organele de drept etc.

Actualmente a crescut importanța programelor de pedagogizare a părinților, pregătire a lor pentru realizarea funcțiilor educative ale familiei. Unul dintre obiectivele de actualizare a funcției educative a familiei constă în încadrarea părinților în activitatea educațională a instituției de învățământ. Acest proces este eficient în cazul în care atragerea părinților se face prin intermediul copiilor, când toți agenții educaționali participă la realizarea unor obiective comune.

Fiecare om se naște și se dezvoltă, astfel încât ajunge să aibă unele particularități psihofizice, mai ales psihice, deosebite, particulare, care alcătuiesc individualitatea fiecăruia. Pedagogia contemporană admite atât existența unor particularități psihologice individuale ce deosebesc, în mod evident, unele persoane de altele, cât și existența unor particularități individuale relativ comune unor grupe de persoane. Din această perspectivă a apărut tratarea diferențiată a elevilor în raport cu particularitățile lor de vârstă și individuale.

Școala este veriga principală în formarea personalității fiecărui copil. Ea este chemată să trateze individual fiecare copil, să găsească locul lui în colectivul de elevi. Aici funcționează cu adevărat diferențierea și individualizarea fiecărui elev, ca acesta să devină în viitor o personalitate în societate.

Majoritatea timpului copilul se găsește în familie. Școala însă este locul unde elevul capătă cunoștințe, își formează personalitatea sa. Într-un fel, ea este oarecum „obligată” să creeze condiții adecvate pentru a da posibilitate fiecărui elev „să-și realizeze propria lui dezvoltare optimă” [5, p.34]. Această viziune optimistă asupra accesibilității presupune încredere și respect față de individualitatea elevului.

Întreaga activitate din școală este orientată spre formarea personalității elevului în conformitate cu cerințele sociale ale vremii, scopul principal fiind integrarea socială. Dacă conținutul și formele acestei activități nu ar lua în considerare realitatea psihologică a copilului, atunci ar pune în primejdie realizarea scopului propus, afirmarea fiecărui copil ca individualitate.

Fiecare copil are un potențial educativ înnăscut care trebuie doar descoperit și activizat. Aceasta este misiunea sfântă a școlii, a educatorilor, deoarece, după cum spunea Comenius: „E îndoielnic să existe o oglindă atât de murdărită, încât să nu reflecte totuși imagini într-un fel oarecare; e îndoielnic să existe o tablă atât de zgrunțuroasă încât să nu putem scrie totuși ceva pe ea. Dacă se întâmplă însă ca oglinda să fie plină de praf sau pete, înainte de a ne folosi de ea trebuie să o ștergem, iar o tablă prea zgrunțuroasă trebuie s-o dăm la rânda” [6, p.87].

Școala este chemată să organizeze procesul de predare-învățare-evaluare în așa fel, încât să-l pună pe elev cât mai devreme posibil în posesia unor mijloace proprii de însușire a cunoștințelor și de aplicare a acestora în practică în mod constant și creator. În literatura de specialitate, conceptul de instruire diferențiată a fost abordat din multiple perspective: strategie de optimizare a învățării, proces dinamic, categorie fundamentală instrucțională, direcție de formare a competențelor cadrelor didactice. Problema instruirii diferențiate nu este nouă, ci numai modul de abordare a ei este nou.

În organizarea învățării diferențiate și individualizate în școală trebuie să se respecte următoarele cerințe:

- cunoașterea inițială a copiilor;
- realizarea obiectivelor pedagogice de către toți copiii, adecvând metodologia la particularitățile individuale;
- organizarea învățării diferențiate la toate tipurile de activități și pe tot parcursul secvențelor de predare învățare;
- evitarea suprasolicității și subsolicității;

- antrenarea diferențiată atât a copiilor cu dificultăți în învățare, cât și a celor cu indicații speciale;
- îmbinarea activității diferențiate și individuale cu activitatea frontală, favorizând astfel potențarea activității de învățare, dar și relaționarea copiilor, formarea capacității de cooperare și competiție.

Personalitatea reprezintă obiectul de studiu a multe discipline, precum: filosofia, psihologia, pedagogia, antropologia, sociologia, medicina, dreptul etc. Cunoașterea multiplelor aspecte implicate în studiul personalității presupune analiza detaliată a acestui concept. Conform opiniei majorității psihologilor, conceptul de personalitate este polisemic și nedeterminat. Se cunosc sute de definiții, formulate de zece școli „personologice”. Am reținut câteva dintre acestea, care sunt reprezentative pentru domeniul de studiu:

„Personalitatea este cea ce ne permite să anticipăm ceea ce va face un individ într-o situație dată”
(R.B. Cattell).

„O spun și regii, o spun și magii că / Din toate câte pe lume are / Personalitatea este binele suprem” **(Goethe arăta în Faust)**

„Personalitatea este suma totală a efectului produs de un individ asupra societății” **(Allport).**

„Personalitatea este ce cred alții despre tine” **(Allport).**

„Stilul general al persoanei de interacțiune cu lumea” **(în lucrări mai recente).**

„Personalitatea este organizarea dinamică în cadrul individului a acelor sisteme psihofizice care determină gândirea și comportamentul său caracteristic” **(Allport).**

“Structură complexă implicând un ansamblu de substructuri și funcționând sistemic” **(Tinca Crețu).**

„Sistem hipercomplex, probabilist, dinamic, deschis” **(Mihai Golu).**

„Se poate afirma fără teama de a săvârși o eroare metodică gravă că personalitatea există, se formează și se manifestă în și prin relaționare” **(Pantelimon Golu).**

Personalitatea umană, educabilitatea condiției umane au fost și continuă să suscite interesul științelor socioumane și de fiecare dată scriperea unei fațete a „diamantului”, așa cum este numită în mod metaforic personalitatea, nu face decât să adâncească și mai mult misterul acesteia.

Copilul și mediul său alcătuiesc o unitate dinamică în interiorul căreia se desăvârșește procesul de maturizare, pe două linii de evoluție:

- a procesului de socializare – prin care mica ființă asimilează experiență social-istorică;
- a procesului de individualizare – de structurare specifică a caracteristicilor de personalitate.

Necesitatea de a înțelege copilul în ansamblul personalității sale impune în investigație adoptarea unui punct de vedere funcțional ca o consecință a dependenței individului de mediul în care se dezvoltă, precum și a metodei longitudinale, conform căreia evoluția copilului este urmărită în succesiunea anilor. Se adoptă astfel un punct de vedere dinamic, copilul fiind privit în interdependența factorilor care alcătuiesc personalitatea sau prin caracteristicile vieții sale de relații sociale.

Caracteristica definitorie a omului este aceea de a fi nu numai un produs al evoluției biologice naturale, ci, în primul rând, al unei modelări sociale și culturale a personalității. În afara culturii și mediului social, individul, chiar dacă ar supraviețui fizic, nu ar deveni încă o ființă umană în sensul plener al acestui termen, ci un „hominid” destul de puțin adaptat în lupta pentru existență. Limbajul, gândirea și voința nu sunt caracteristici intrinsece biotipului, ci un rezultat al procesului de inserție socială.

În această direcție, este foarte instructivă experiența celor 52 de copii-lupi (cazuri izolate de ființe umane care, pierdute la o vârstă infantilă, au fost adoptate de animale și crescute la un loc cu puii lor), descoperiți la diferite vârste și grade de evoluție în mai multe țări ale lumii. Astfel, s-a constatat că nici unul dintre aceștia nu avea trăsături umane specifice: mers biped, limbaj articulat, conduită logică, evoluție afectivă sau volițională. Este celebru cazul celor două fete, Amala și Kamala, descoperite într-o pădure tropicală într-o stare complet animalică și crescute apoi într-un orfelinat. Amala nu a supraviețuit mult timp, iar Kamala, după 7 ani de eforturi, în vârstă de 17 ani, nu stăpâna încă mersul biped și folosea un vocabular limitat – vreo 40 de cuvinte.

Avem, în acest fel, argumente indubitabile asupra rolului decisiv al învățării și socializării în formarea personalității umane. În același timp, nu trebuie uitat nici faptul că acțiunea de socializare este posibilă, deoarece ființa umană este de la început structural-educabilă. Psihologul american Kellogg, dorind să furnizeze un experiment complementar asupra copiilor-lupi, a crescut un pui de cimpanzeu, Goa, împreună cu fiul său Donald, în vârstă de 10 luni. Cele două ființe au fost tratate identic pe cât posibil, timp de 10 luni. În ciuda acestui fapt, puilul de animal a devenit o maimuță semidresată, în timp ce Donald – un copil obișnuit.

Ca formă particulară a dezvoltării, dezvoltarea psihică și fizică a individului cuprinde atât etape de evoluție pur cantitativă – creșterea, cât și procesul calitativ al maturizării, deci al trecerii, de exemplu, de la structura infantilă la cea adultă a personalității. E deosebit de important faptul că sarcina educației și instruirii trebuie să fie transformarea individualităților în personalități, care să corespundă idealului educativ al societății noastre.

Tehnicile de diferențiere a instruirii vizează o gradare a sarcinilor școlare, potrivit posibilităților individuale și ritmului propriu de dezvoltare a fiecărui individ, astfel încât randamentul să fie asigurat pentru toți. Putem sublinia, în acest sens, rolul deosebit de important al cadrului didactic în generarea unui climat de încredere în posibilitățile individului încât să combată complexul de inferioritate pe care îl trăiesc mulți dintre cei care nu pot atinge anumite performanțe și, de asemenea, să combată atitudinea de uniformizare a condițiilor de învățare și dezvoltare pentru indivizii capabili de performanțe.

Referințe:

1. Bontilă G. Tehnica testării psihologice. - București: Cartea Românească, 1935.
2. Cosmovici A., Iacob L. Psihologie școlară. - Iași: Polirom, 1999.
3. Ionescu M., Chiș V. Pedagogie. Suporturi pentru formarea profesorilor. - Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2001.
4. Tarcov N. Locke's education for liberty. - Chicago, III: Chicago University Press, 1984.
5. Bruner J. The Process of Education. - Harvard University Press, 1960.
6. Stanciulescu Elisabeta. Sociologia educației familiale. - Iași: Polirom, 1998.

Bibliografie:

1. Bogdan T. (coord.). Copiii capabili de performanțe superioare // Caiete de pedagogie modernă. - București. - 1981. - Nr.9.
2. Binet Al. Ideile moderne despre copii. - București: E.D.P., 1975.
3. Crețu C. Psihopedagogia succesului. - Iași: Polirom, 1997.
4. Cristea Mircea. Sistemul educațional și personalitatea. - București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1994.
5. Jinga I., Istrate E. Pedagogie. - București: ALL, 2001.
6. Vrasmas E. Școala pentru toți: Material pentru studenți.
7. Winnicott D.W. Natura umană. - București: Ed. Trei, 2004.

Prezentat la 19.05.2010